

<https://ssoss.ui.ac.ir/?lang=en>

Strategic Research on Social Problems in Iran
E-ISSN: 2645-7539
Vol. 11, Issue 3, No.38, Autumn 2022, pp. 139-160
Received: 13.06.2022 Accepted: 02.01.2023

Research Paper

A Sociological Investigation of the Social Resilience Rate and Some of the Related Factors among Household Heads in Ramhormoz City

Ali Hossein Hosseinzadeh*

Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Economics and Social Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran
a.hosseinzadeh@scu.ac.ir

Ali Boudaghi

Assistant Professor of Sociology, Department of Social Sciences, Faculty of Economics and Social Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran
a.boudaghi@scu.ac.ir

Sayedeh Sara Mousavi Moghadam

M.A. in Sociology, Department of Social Sciences, Faculty of Economics and Social Sciences, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran
sara.m1389@gmail.com

Introduction

Resilience is not something that is only good to have but a necessity. That is why investing in resilience is said to be an opportunity. Increasing resilience and facilitating recovery of damaged social structures and behaviors are the inherent missions of social resilience. If we consider resilience as synonymous with flexibility, the society or organization that has it has a constant power in the face of change and adaptation to its new needs. The family also provides stability and coordination and growth of family members by creating a stable and supportive environment. It reinforces social behaviors that are resistant to the negative effects of crisis or stress. In contrast, a poorly functioning family environment leads to anxiety, depression or general anxiety, and inability to cope with trauma or other challenges. Heads of households in Ramhormoz are also vulnerable to the issue of generation gap due to the speed of lifestyle changes, especially with the outbreak of Covid 19 virus. To deal with their problems, their resilience must be identified and scrutinized. Moreover, payment solutions must be provided since they can improve the resilience of heads of households and thus make it easier for them to deal with issues and tensions. In this regard, in this study, we examined some of the factors affecting social resilience of household heads in Ramhormoz City.

Material & Methods

This research was conducted through a survey method in Ramhormoz City in 2021. The data collection tool was a questionnaire. The statistical population of the study included the heads of households in Ramhormoz. According to the last census in 2016, its population was equal to about 127.20 households. Based on Cochran's formula and multi-stage cluster sampling method, 384 households were selected as the sample size. In the present study, social resilience as the dependent variable with the 5 dimensions of connection and caring, resources, transformative potential, disaster management, and information and communication and the 3 variables of cultural capital, hope for the future, and

perceived social support as the independent variables were examined. Pearson's correlation coefficient test was used to examine the significance of the relationship between the dependent and independent variables.

Discussion of Results & Conclusion

In this study, social resilience of the heads of households in Ramhormoz City and some sociological factors affecting it were investigated. The results demonstrated that the average social resilience of the household heads was 87.36. It also showed an upward average trend on the scales under study. The dimension of connection and care had a higher average value. The correlation results also showed that social

*Corresponding author

Hosseinzadeh, A. H., boudaghi, A., and Mousavi Moghadam, S. S. (2023). A sociological investigation of the social resilience rate and some of the related factors among household heads in Ramhormoz City. *Strategic Research on Social Problems in Iran*, 11(3), 139-160.

2645-7539 / © 2022

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<https://doi.org/10.22108/srsp.2023.135186.1841>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.26457539.1401.11.3.6.1>

resilience had a significant relationship with the variables of cultural capital, perceived social support, and hope for the future. The findings of the path analysis showed that the direct and indirect effects of the entire structures of social support and cultural capital on the research were significant. By comparing the beta coefficients, it could be said that the total effect of the structure of cultural capital (0.39) was greater compared to those of the other variables included in the model, i.e., hope for the future and social support. In total, the mentioned variables were able to explain 0.20 changes in the variable of social resilience.

Keywords: Social Resilience, Cultural Capital, Perceived Social Support, Hope for the Future

References:

- Abedi Jabali, M., Ahmadi, M., Pirzad, H., and Mahlouji, F. (2019). *Social development*, Tehran, Sina Learners Publications (In Persian).
- Abedi Jebeli, M., Ahmadi, M., Pirzad, H., and Mahluji, F. (2018). *Social resilience*, Tehran, Sina Learners Publications (In Persian).
- Afifi, T. D. (2018). Individual/relational resilience. *Journal of Applied Communication Research*, 46(1), 5-9.
- Amani, F., and Amani, H. (2012). The relationship between resilience and life expectancy in Shahid University students, *Contemporary Psychology Association Congress*, 7, 281-283 (In Persian).
- Atarodi, A. (2020). Social resilience as a protection against COVID-19 outbreak. *Journal of Research and Health*, 10(5), 275-276.
- Alizadeh, H., and Sharifi, A. (2021). Analysis of the state of social resilience among different socio-demographic groups during the COVID-19 pandemic. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 64, 102514.
- AlizadehAghdam, M. (2012). Investigating hope for the future among students and the factors affecting it. *Applied Sociology*, 4, 189-206 (In Persian).
- Azadi, F. (2016). *Investigating the relationship between social support and attachment styles with the resilience of female household heads (a case study of the Imam Khomeini Relief Committee (RA), Darab city)*, Master's Thesis, Islamic Azad University, Maroodasht Branch, School of Educational Sciences and psychology (In Persian).
- Azmi, S. (2007). *Investigating the relationship between future orientation, hope, impulsive excitement and high risk behaviors among male and female adolescents in Tehran*, M.Sc. Thesis, Tehran: Allameh Tabatabai University (In Persian).
- Carone, M.T., Melchiorri, L., Romagnoli, F., and Marincioni, F. (2019). Can a simulated flood experience improve social resilience to disasters?. *The Professional Geographer*, 71(4), 604-615.
- Cheraghi, M., Kafshi, M., Pirahari, N., BaghaeiSarabi, A., and Kashani, M., (2020). Sociological explanation of female resilience in tehran in the face of corona disease, *Iranian Journal of Social Studies*, 2, 59-82 (In Persian).
- Haavik, T. K. (2020). Societal resilience—Clarifying the concept and upscaling the scope. *Safety Science*, 132, 104964.
- Hassanzadeh Gablo, F. (2018). *Research on social resilience among young people and social factors related to it (case study of young people aged 15-29 in Tabriz city)*, Master's thesis, Tabriz University, Faculty of Law (In Persian).
- Kavusi, A., and Heidarzadeh, A., (2011). Cultural capital, human capital and development. *Research Journal*, 71, 42-73 (In Persian).
- Khoja, L., Schubert, R., and Joran, J. (2020). Social resilience indicators for disaster related contexts. *mayunga, j. s. 2007. understanding and applying the concept of community disaster resilience: A capital-based approach. Summer Academy for Social Vulnerability and Resilience Building*, 1, 16-42.
- Lakzaei, H., Mansouri, A., Bamari, F., Khomeri, M., and Nouri Sancholi, H. (2013). Investigating the relationship between perceived social support and resilience in diabetic patients referred to Ali Asghar (AS) Diabetes Clinic in Zahedan, *Journal of Diabetes Nursing*, 2(4), 16-24. (In Persian).
- Mayunga, J. S. (2007). Understanding and applying the concept of community disaster resilience: A capital-based approach. *Summer Academy for Social Vulnerability and Resilience Building*, 1, 16.
- Mousaviyan, A., Zakir Haqiq, K., and Naqdi, A. (2018). Comparative study of the role of attachment to a place in promoting social resilience (Study examples: Aghajani Bey, Specialists and Hesar Imam of Hamedan), *Research Contemporary Sociology*, 15, 37-66. (In Persian).
- Khoshfhar, Q., and Moghanloo, L. (2017). *Study of the impact of religiosity on hope for the future (Case Study: Students and Students of Qom)*, Sixth National Conference on Sustainable Development in Educational Sciences and Psychology, Social and Cultural Studies (In Persian).
- Kwok, A. H., Doyle, E. E., Becker, J., Johnston, D., and Paton, D. (2016). What is 'social resilience'? Perspectives of disaster researchers, emergency management practitioners, and policymakers in New Zealand. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 19, 197-211.
- Marashi, F., JafariKikha, S., and Arab, A. (2016). *Predictive role of social support and mental health in hope for the future of sistan and baluchestan university students. Fourth Conference on Counseling and Mental Health*, Islamic Azad University, Quchan Branch (In Persian).
- Mikaeli, N., Mukhtar Poor Habashi, A., and Mismi, S. (2012). The role of perceived social support of coping strategies and resilience in predicting the quality of life of patients with multiple sclerosis. *New Quarterly Journal of Psychological Findings*, 23, 15-7 (In Persian).
- Mohamadi, E., and Gheraati, M. (2014). Association Between Perceived Social Support and Mental Health Among Transsexuals, *Quarterly Journal of Social Work*. 3(2), 19-32 (In Persian).
- Mohammadi Tabar, M. (2018). *Theoretical and experimental analysis of social resilience (studied by citizens over 20 years of age in Sarpol-e Zahab)*, Master Thesis, Grand Ayatollah Boroujerdi University (In Persian).
- Pandini, I., Lahdji, A., Noviasari, N. A., and Anggraini, M. T. (2022). The effect of family social support and self esteem in improving the resilience of tuberculosis patients. *Media Keperawatan Indonesia*, 5(1), 14-21.
- Piran, P., Asadi, S., and Dadgar, N. (2017). The study of the role of social resilience in the success of the

- reconstruction process, rural communities of Darb-e-Astaneh and baba pashaman Baz after the earthquake (2006). Seilakhor plain of Lorestan province. *Housing and Rural Environment*, 157, 87-100 (In Persian).
- Rasuoli, M. (2016). Cultural capital recovery, *Book Review Quarterly*, 9, 3-4 (In Persian).
- Razmi Soha, M. (2014). Comparison of life expectancy and resilience in female heads of households and ordinary women. *Family and Health Scientific Research Quarterly*, 4-1, 12-24 (In Persian)..
- Rohani, H. (2009). An introduction to the theory of cultural capital. *Strategy Quarterly*, 53, 5-36 (In Persian).
- Saffari Nia, M., and Bazari Meymand, M. (2012). Comparison of emotional and social resilience in students in deprived and non-deprived areas. *Journal of New Educational Thoughts*, 29(8), 107-124. (In Persian).
- Saforaei Parisi, S., and Saforaei Parisi, M. (2019). The relationship between social support and resilience with the mediating role of life expectancy in corona patients. *Journal of Islamic Psychology Research*, 3(1), 75-102 (In Persian).
- Sedekpour, S., Asadi, M., and Miri, M. (2009). The relationship between basic needs and social support in the educational, social and emotional adjustment of students, *Journal of Psychology*, 56(4), 401-416 (In Persian)..
- Sharipour, M. (2009). *Sociology of education*, Tehran: Samat Publications (In Persian).
- Trkulja, T. (2015). Social resilience as a theoretical approach to social sustainability. *Diffeological*, 18(36), 47-60.
- Tondaki, M. (2018). *Comparison of the type of perceived social support in high school students with high and low test anxiety*. Master Thesis. Birjand University (In Persian).
- Vosoghi, M., Mahdavi, M., and Rahmani Khalili, A. (2014). Investigating the collective effects of social capital, social vitality and social support on social health. *Study of Social Issues in Iran*, 2, 235-263 (In Persian).

<https://doi.org/10.22108/srsp.2023.135186.1841>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.26457539.1401.11.3.6.1>

پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران
سال یازدهم، شماره پیاپی (۳۸)، شماره سوم، پاییز ۱۴۰۱، ص ۱۳۹-۱۶۰
تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۲۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۰

مقاله پژوهشی

بررسی جامعه‌شناختی میزان تاب‌آوری اجتماعی در بین سرپرستان خانوار شهر رامهرمز و برخی عوامل مرتبط با آن^۱

علی حسین حسین‌زاده^{ID*}، استاد جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران

اهواز، اهواز، ایران
a.hosseinzadeh@scu.ac.ir

علی بوداچی، استادیار جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز،

ایران
a.boudaghi@scu.ac.ir

سیده سارا موسوی‌مقدم، کارشناسی‌ارشد جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید

چمران اهواز، اهواز، ایران
sara.m1389@gmail.com

چکیده

تاب‌آوری اجتماعی، خصیصه ذاتی و توانایی بخش‌ها و واحدهای اجتماعی یک جامعه، به‌منظور کاهش آشفتگی‌های اجتماعی و تقلیل از هم‌گسیختگی‌ها و ایجاد شرایط مثبت و سازگار است. هدف پژوهش حاضر، بررسی میزان تاب‌آوری اجتماعی در میان سرپرستان خانوار شهر رامهرمز و برخی عوامل مرتبط با آن است. روش پژوهش، پیمایش و ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه بوده است. جامعه آماری پژوهش را سرپرستان خانوار شهر رامهرمز تشکیل می‌دهند که ۳۸۴ خانوار از آنها به‌عنوان حجم نمونه، با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. نتایج پژوهش حاضر نشان داد میانگین تاب‌آوری اجتماعی سرپرستان خانوار (۸۷/۳۶) در حد متوسط رو به بالا قرار دارد و بین متغیرهای مستقل حمایت اجتماعی ادراک‌شده، سرمایه فرهنگی و امید به آینده با تاب‌آوری اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد. یافته‌های تحلیل مسیر نشان داد اثر مستقیم و غیرمستقیم و کل سازه‌های حمایت اجتماعی و سرمایه فرهنگی بر مسئله تحقیق معنی‌دار بوده است. با مقایسه ضرایب بتاها، می‌توان گفت اثر کل سازه سرمایه فرهنگی (۰/۳۹) در مقایسه با دیگر متغیرهای واردشده در مدل، یعنی امید به آینده و حمایت اجتماعی، بیشتر است. در مجموع، متغیرهای یادشده توانستند ۰/۲۰ تغییرات متغیر تاب‌آوری اجتماعی را تبیین کنند. **واژه‌های کلیدی:** تاب‌آوری اجتماعی، سرمایه فرهنگی، حمایت اجتماعی ادراک‌شده، امید به آینده.

* نویسنده مسئول

^۱ این مقاله از پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد است.

حسین‌زاده، ع. ح.؛ بوداچی، ع. و موسوی مقدم، س. (۱۴۰۱). «بررسی جامعه‌شناختی میزان تاب‌آوری اجتماعی در بین سرپرستان خانوار شهر رامهرمز و برخی عوامل مرتبط با آن». پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، ۱۱(۳)، ۱۳۹-۱۶۰.

2645-7539 / © 2022

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<https://doi.org/10.22108/srsp.2023.135186.1841>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.26457539.1401.11.3.6.1>

مقدمه و بیان مسئله

در عصر حاضر، تغییرات پی‌درپی و برنامه‌ریزی‌نشده، بحران‌ها و تنش‌های غیرمنتظره، ضرورت بحث و بررسی ایده‌های تاب‌آوری^۱ را در زمینه‌های گوناگون اقتصادی، سیاسی و اجتماعی دوچندان کرده است؛ به نحوی که بسیاری از جوامع به منظور دستیابی به رشد و توسعه اجتماعی و موفقیت و تعالی فردی، اتخاذ سیاست‌های انعطاف‌پذیر و مقاومتی در برابر تغییرها و آسیب‌ها را در دستور کار خود قرار داده‌اند. هرچه انعطاف‌پذیری نظام جامعه وسیع‌تر باشد، خسارات جامعه یا اجتماع از تنش‌ها و آشفتگی‌ها تقلیل می‌یابد. در «واژه‌نامه وبستر»^۲ (2004)، تاب‌آوری «قدرت مراجعت به صورت یا وضعیت پیشین پس از متراکم شدن یا کش آوردن» ذکر می‌شود. اگرچه این مفهوم و تعریف خیلی ناچیز است، معنای تاب‌آوری با ارتقای پس از آسیب‌های طبیعی ارتباط پیدا می‌کند (به نقل از عابدی جبلی، ۱۳۹۸: ۴). تاب‌آوری درکل، یک مفهوم هنجاری است که هیچ تعریف جهانی برای آن وجود ندارد، با این حال در زمینه‌های مختلف به شیوه کاملاً متفاوتی تعریف شده است؛ برای مثال، در زمینه مهندسی، تاب‌آوری عمدتاً با ویژگی‌هایی همانند مقاومت و بازیابی سریع آن در ارتباط است؛ با این حال، بوم‌شناسان بر ویژگی‌ها و توانایی‌های دیگر، مانند تغییر و سازگاری با تغییر تأکید می‌کنند (3: Alizadeh & Sharifi, 2021). سیر مطالعاتی مفهوم تاب‌آوری نشان می‌دهد این مفهوم در ابتدای امر، در بحث توانایی افراد و خانواده در تحمل استرس استفاده شده و به مرور در قالب تاب‌آوری سازمانی و در مباحث اقتصادی و اقتصاد مقاومتی و در جامعه‌شناسی تاب‌آوری اجتماعی^۳ تسری پیدا کرده است. اگرچه در پژوهش‌های مختلف، ابعاد گوناگونی در ارتباط با تاب‌آوری جامعه نظیر ابعاد زیرساختی، اقتصادی، نهادی، بوم‌شناختی و اجتماعی بیان شده است، باید توجه داشت که در بیشتر پژوهش‌های پیشین، بیشتر به

جنبه‌های ساختاری آن توجه می‌شد؛ اما به تازگی بعد اجتماعی علاقه‌های زیادی را برانگیخت؛ زیرا ابعاد اجتماعی به همه مسائل اجتماعی مربوط می‌شود و جنبه‌های یک جامعه، همانند ارتباطات، دانش، احساس اجتماع، ارزش‌های مشترک و غیره را در بر می‌گیرد (5: Carone et al., 2019).

جامعه‌شناسان نیز از اصطلاح «تاب‌آوری اجتماعی» برای توضیح توانایی انسان، برای بازگشت به حالت عادی پس از جذب برخی استرس‌ها یا پس از زنده ماندن از بعضی تغییرات منفی استفاده می‌کنند. در واقع ویژگی منحصر به فرد تاب‌آوری اجتماعی، توانایی افراد در تغییر شرایط دشوار با تقویت تعاملات اجتماعی موجود و ایجاد روابط جدید، همراه با اقدامات جمعی خلاق و رسیدن به رشد شخصی، ارتباطی و جمعی است (45: Trkulja, 2015). مفهوم یادشده شامل سه بعد است: بعد نخست شامل ظرفیت مقابله است که از توان جامعه برای مقابله با شرایط (و مشکلات) گوناگون بحث می‌کند؛ بعد دوم درباره ظرفیت انطباق و توان یادگیری جامعه از تجربه‌های گذشته و مهیا شدن برای مشکلات و بحران‌های آینده در زندگی روزمره است و بعد سوم شامل تغییر شکل (بهبودی)، یعنی تقویت توان جامعه برای ایجاد مؤسساتی است که متعهد به ایجاد رفاه و نیرومندی اجتماعی اند و جامعه نیرومندی را برای مقابله با بحران‌های آتی می‌سازند (Haavik, 3: 2020)؛ به‌طور کلی، تاب‌آوری اجتماعی شامل توانایی جامعه برای کمک به افراد در معرض خطر برای مقابله با چالش‌ها، بلاها، شیوع بیماری، استرس و پیامدهای ناشی از بحران متفاوت و غیرمعمول است (4: Atarodi, 2020). باید خاطر نشان کرد که تاب‌آوری اجتماعی با دیگر حوزه‌های تاب‌آوری جامعه پیوند ناگسستنی دارد. طبق گفته‌های ماررو (2008)^۴، تاب‌آوری اجتماعی در سطح جامعه نه تنها تحت تأثیر قوت نهادهای اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی، از ضعف شرایط اقتصادی و سیاسی یک جامعه نیز آثار درخور ملاحظه‌ای می‌گیرد. به‌دلیل پیچیدگی ذاتی تاب‌آوری

¹ Resilience

² Webster

³ Social resilience

⁴ Morrow

حتی رشد می‌کنند و برخی دیگر نه. این سؤال باعث شد حجم وسیعی از تحقیقات، به شناسایی عوامل متمرکز بر ارتقای تاب‌آوری، شناسایی ساختارهای نظری اساسی درباره تاب‌آوری و عوامل متعددی مانند شخصیت (مثلاً مثبت‌گرایی)، بزرگ شدن در فقر، خشونت، تجربیات نامطلوب اشخاص در دوران کودکی یا مقدار و نوع استرس تجربه شده، منابع موجود و روابط اجتماعی همانند پیوست‌ها و حمایت اجتماعی، عوامل محیطی و اجتماعی شدن منجر شود. در واقع تاب‌آوری یک ساختار پیچیده و متنوع است که مفهوم‌سازی و عملیاتی شدن آن دشوار است؛ اما با این حال، بسیاری از این تحقیقات نشان می‌دهد روابط اجتماعی، قوی‌ترین عامل است (Afifi, 2018: 5). علاوه بر این، بیشتر پژوهشگران هم بر این باورند که عوامل بسیاری از جمله ویژگی‌های درونی / روانی- اجتماعی، پشتیبانی، حمایت خانواده، دوستان صمیمی و پشتیبانی دیگر نظام‌های اجتماعی در پیدایش و ارتقای شدت تاب‌آوری نقش دارند؛ اما دیگر پژوهشگران نیز به این نتیجه دست یافتند که تاب‌آوری اجتماعی ممکن است به ماهیت و قدرت زیرساخت‌های اساسی اجتماعی، از جمله سرمایه اجتماعی و روابط بین افراد ساکن در همان منطقه جغرافیایی بستگی داشته باشد؛ همان‌طور که کووک و همکارانش^۱ (2016) ادعا کرده‌اند که جدا از قدرت شبکه‌های اجتماعی بین اعضای جامعه، شرایط اقتصادی، سیاسی و اجتماعی یک جامعه نیز بر تاب‌آوری آنها تأثیر می‌گذارد (Khoja et al., 2020: 4). جهان امروز ما نیز سرشار از رویدادهای پیش‌بینی نشده و ناخوشایند است، مانند مرگ عزیزان، مصیبت‌های طبیعی، بیماری‌ها تا دیگر وقایع استرس‌آور زندگی که اجتناب‌ناپذیرند. بر همین اساس، زندگی همیشه مطابق با آنچه ما در ذهن خود می‌خواهیم پیش نمی‌رود و در این میان بیشتر ما انسان‌ها خودمان را با این تغییرات ناگوار وفق می‌دهیم که این سازگاری، نشانه وجود انعطاف‌پذیری در انسان‌هاست. خانواده‌ها به خصوص سرپرستان خانوارها نیز

اجتماعی، برای اندازه‌گیری آن، ابزارها و مدل‌های زیادی شامل مجموعه‌ای از طبقه‌بندی‌ها و ویژگی‌های تاب‌آوری اجتماعی به وجود آمده است (in: Kwok et al., 2016: 200). ارزیابی تاب‌آوری در سیستم‌های اجتماعی، شامل تعداد زیادی از ویژگی‌های اندازه‌گیری‌شدنی بوده است که موجودیت‌های اجتماعی این ویژگی‌ها ممکن است در رابطه با یک یا انواع مختلف فاجعه و بحران‌ها بررسی‌شدنی باشد. این ویژگی‌های تاب‌آوری اجتماعی در ارتباط با انسان شامل سرمایه، شیوه زندگی، ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، اقتصادی و اجتماعی، سلامت، توانایی‌های جسمانی یا وضعیت خانواده در هر دو مقیاس زمانی و مکانی سرمایه‌های جامعه، شایستگی، دانش ریسک و آگاهی نیز در نظر گرفته می‌شود؛ به‌نحوی که برخی نویسندگان هم بر سرمایه اجتماعی (از جمله پیوندهای اجتماعی) تمرکز و هم آن را (شبکه‌ها و حمایت اجتماعی) یکی از اجزای مهم در تاب‌آوری اجتماعی قلمداد می‌کنند. در حوزه‌های تاب‌آوری جامعه، مترادف و زیرمجموعه‌هایی همانند سرمایه انسانی، شیوه زندگی و شایستگی جامعه، جامعه و اقتصاد، سرمایه جامعه، سرمایه اجتماعی و فرهنگی، جمعیت و ریسک دانش به وجود آمده است که این مفاهیم و دسته‌بندی‌ها انعطاف‌پذیری محیط اجتماعی و مشکلات موجود در آن را برجسته می‌کند (Khoja et al., 2020: 5). پس با ارزیابی خصیصه‌ها، بعدها و شناخت تاب‌آوری اجتماعی، باید یادآور شویم که جامعه دارای تاب‌آوری، جامعه‌ای است که قدرت حل شوک‌ها و خسارت‌های اجتماعی را دارد و از تبدیل شدن آنها به تنش‌های اجتماعی پیشگیری می‌کند؛ همین‌طور قدرت مراجعت به وضعیت قبل از رخ دادن وقوع خسارت را دارد و شدت دگرگونی‌ها و سازش را با وضعیت به دست می‌آورد (پیران و همکاران، ۱۳۹۶: ۳).

در بحث تاب‌آوری یا توانایی سازگاری مثبت در مواجهه با شرایط دشوار و مشکلات، سؤال اصلی این است که چرا برخی از افراد هنگام مواجهه با سختی‌ها سازگار می‌شوند و

¹ Kwok et al

متفاوت تعریف شده است؛ برای مثال، در زمینه مهندسی، تاب‌آوری عمدتاً با ویژگی‌هایی همانند مقاومت و بازیابی سریع آن در ارتباط است؛ با این حال، بوم‌شناسان بر ویژگی‌ها و توانایی‌های دیگر مانند تغییر و سازگاری با تغییر تأکید می‌کنند (Alizadeh & Sharifi, 2021: 6).

تاب‌آوری عبارت است از توانایی یک نهاد (شخص، سیستم‌های اکولوژیکی، شرکت‌ها و غیره) برای مقابله با حوادث نامطلوب و سپس بازگشت به حالت عملکردی خود (Trkulja, 2015: 40). جامعه‌شناسان نیز از اصطلاح «تاب‌آوری اجتماعی» برای توضیح توانایی انسان برای بازگشت به حالت عادی پس از جذب برخی استرس‌ها یا پس از زنده ماندن از برخی تغییرات منفی استفاده می‌کنند. در واقع ویژگی منحصربه‌فرد تاب‌آوری اجتماعی، توانایی افراد در تغییر شرایط دشوار با تقویت تعاملات اجتماعی موجود و ایجاد روابط جدید، همراه با اقدامات جمعی خلاق و رسیدن به رشد شخصی، ارتباطی و جمعی است (Trkulja, 2015: 45). به فراخور موضوع تحقیق، کیچ و ساکداپولراک^۶ (2013) تاب‌آوری اجتماعی را توانایی یک جامعه برای برگشت به تعادل یا پاسخ مثبت به بحران‌ها و تنش‌ها تعریف کرده‌اند (پیران و همکاران، ۱۳۹۶: ۹۱). کاسیوپو و همکاران^۷ (2011) نیز تاب‌آوری اجتماعی را به صورت توانایی رشد دادن خود، مشغول بودن به روابط مثبت و حفظ آنها، ایستادگی کردن و رهاشدن از استرس‌ها و تنش‌های زندگی و انزوای اجتماعی تعریف و تحلیل کرده‌اند. طبق دیدگاه آنها، تاب‌آوری اجتماعی مفهوم چندسطحی است و سه خصوصیت را در بر می‌گیرد: ۱. راه‌هایی که اشخاص با یکدیگر مرتبط می‌شوند (مثل توافق و قابلیت اعتماد)؛ ۲. منبع و ظرفیت‌های بین فردی (مثل سهمیه بندی و استماع دقیق یکدیگر، درک یکدیگر)؛ ۳. منبع و قدرت متزاید، همانند (هویت جمعی و داشتن تمرکز) (چراغی و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۵). از دیگر تئوری‌های برجسته در حوزه تاب‌آوری اجتماعی، تئوری تاب‌آوری اجتماعی

امروزه با توجه به شتاب و سرعت تغییر سبک‌های زندگی مسئله شکاف نسلی در معرض آسیب‌اند و باید به منظور مقابله با مشکلات آنها، به طور حتم تاب‌آوری آنها را شناسایی و موشکافی و راهکارهایی را ارائه کرد که می‌تواند تاب‌آوری افراد سرپرست خانوار را ارتقا بخشد و در نتیجه مقابله آنها را با مسائل و تنش‌ها آسان‌تر کند. همچنین جهان در سال‌های اخیر به خصوص با شیوع ویروس کووید ۱۹، با چالش‌های جدی اجتماعی دست و پنجه نرم می‌کند. شهر رامهرمز نیز با جمعیتی بیش از ۱۲۰ هزار خانوار از این قاعده مستثنا نیست. در این شرایط، تاب‌آوری اجتماعی و چالش‌های پیش روی این شهر برای حفظ و تقویت تاب‌آوری لازم و ضروری است. مرور مطالعات خارجی پیشین تیمالسینا و همکاران^۱ (2021) و گوناراتنه و کرمر^۲ (2021) نشان می‌دهد تاب‌آوری اجتماعی متأثر از سازه‌هایی چون حمایت اجتماعی، سرمایه فرهنگی و امید به آینده است. با وجود اهمیت این سازه‌ها در تاب‌آوری اجتماعی، در کشورمان به خصوص در بین سرپرستان خانوار شهرستان رامهرمز، این موضوع با رویکرد جامعه‌شناختی بررسی نشده است. بر این اساس، هدف اصلی پژوهش حاضر، مطالعه جامعه‌شناختی میزان تاب‌آوری اجتماعی در میان سرپرستان خانوار شهر رامهرمز و برخی عوامل مرتبط با آن است. در راستای موارد مطرح‌شده، سؤالات اصلی پژوهش عبارت‌اند از: ۱. میزان تاب‌آوری اجتماعی سرپرستان خانوار در شهر رامهرمز در چه حدی است؟ ۲. آیا بین متغیرهای حمایت اجتماعی ادراک شده^۳، سرمایه فرهنگی^۴، امید به آینده^۵ و تاب‌آوری اجتماعی رابطه وجود دارد؟

پیشینه پژوهش

تاب‌آوری مفهومی است که در رشته‌های مختلف، به شیوه

¹ Timalsina et al

² Gunaratne & Kremer

³ Perceived Social Support

⁴ capital culturel

⁵ Hope for the future

⁶ Keck & Sakdapolrak

⁷ Cacioppo et al

فرهنگی، ابعاد ویژه خود را دارد. در این نظر، نامبرده تاب‌آوری را به معنی ادراک تاب‌آوری و اختلاف دستاوردهای آن در هفت شالوده گوناگون می‌داند که عبارتند از: دستیابی به منابع اقتصادی، تماس درون فردی، احساس هویت و پیروی فرهنگی، عدالت اجتماعی، حس نظارت و توان پیوستگی (سفاری‌نیا و بازاری، ۱۳۹۱: ۶۳). یکی از عوامل مؤثر بر تاب‌آوری اجتماعی، حمایت اجتماعی است؛ زیرا حمایت اجتماعی می‌تواند مساعدت روانی اثرگذاری برای مقابله با تنش‌ها و دشواری‌های زندگی باشد. مفهوم یادشده تأثیر وقایع استرس‌زا را تنظیم می‌کند و به تجربه احساسات مثبت می‌انجامد (وثوقی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۴۵). حمایت اجتماعی یک کمک دوسویه است که باعث به وجود آمدن پنداره مثبت از خود، پذیرفتن خود، حس علاقه و ارزش می‌شود و در همه این موارد، به شخص مجال خودشکوفایی و پیشرفت را تفویض می‌کند (تندکی، ۱۳۹۷: ۲۲). در این راستا، راتوس^۵ (1989) بر این باور است که حمایت اجتماعی طبق فراگردهای نازل، فشارهای روانی را کاهش می‌دهد و شامل مؤلفه‌هایی می‌شود که عبارتند از: ۱. توجه عاطفی؛ ۲. یاری‌رسانی؛ ۳. اطلاعات؛ ۴. ارزیابی و ۵. جامعه‌پذیری. با تکیه بر دیدگاه راتوس، می‌توان گفت که حمایت اجتماعی با کاهش منابع فشار و تعدیل آنها، تاب‌آوری اشخاص را در برابر مشکلات افزایش می‌دهد. در این زمینه، گالکتی^۶ (2010) بر این باور است که ادراک و دیدگاه شخص نسبت به حمایت دریافت‌شده، بالارزش‌تر از شدت حمایت عرضه‌شده به اوست (به نقل از میکاییلی و همکاران، ۱۳۹۱: ۳۵)؛ به طوری که ادراک متناسب از حمایت‌های دریافت‌شده از اعضای خانواده، دوستان و افراد ویژه می‌تواند تمایل به رفتار دشوار را برای شخص و جامعه تقلیل دهد (محمدی و قرائت، ۱۳۹۳: ۱۶) و به نوعی تاب‌آوری اشخاص را فزونی بخشد.

امید به آینده یکی دیگر از تعیین‌گرهای مهم تاب‌آوری

فریدلند^۱ (2005) است. او معتقد است که تاب‌آوری جامعه، از طریق ظرفیت جامعه در مرتب‌سازی دوباره محیط‌های ستیزه‌جو و در حال دگرگونی به راه‌های جدید و نوآورانه، بیان شده است. نامبرده بر این باور است که تاب‌آوری جامعه بر چهار پیش‌آیند تعریف می‌شود و شامل موارد زیر است: ۱. سرمایه اقتصادی و برابری جویی وسیع؛ تقسیم منابع ۲. سرمایه اجتماعی و حمایت اجتماعی؛ ۳. دانش بیان شده به افراد جامعه در زمان بحران و ۴. شایستگی اجتماع. این پیشایندها، جامعه را در برخورد با تنش و شوک‌ها توانمند می‌کند. او بر این باور است که تاب‌آوری جامعه با اجزای عینی و ذهنی مرتبط است؛ به این نحو که از یک طرف، به نیازهای فیزیکی مانند آب و غذا به علاوه فراهم‌کننده پشتیبانی فیزیکی التفات دارد و از طرف دیگر، دیدگاه‌ها و احساسات خصوصی را در جهت جامعه متحد مانند تهدیدات ادراک‌شده، در دسترس بودن ظرفیت جامعه، پیوستگی اجتماعی و اعتماد به رهبری روشن می‌کند (به نقل از محمدی‌تبار، ۱۳۹۷: ۶۵).

یکی دیگر از مدل‌های برجسته در حوزه تاب‌آوری، مدل ارزیابی تاب‌آوری است. هائیتی^۲ (2010) در این مدل تاب‌آوری و ارتباط بین شوک‌ها و حمایت‌های انسان‌دوستانه و تاب‌آوری را بررسی می‌کند. این مدل، هفت بعد تاب‌آوری را شامل می‌شود که عبارت‌اند از: ثروت، اعتبار و وام، رفتارهای رؤیاری، سرمایه انسانی، هراس و امنیت، شبکه‌های اجتماعی و وضعیت‌های روانی افراد تاب‌آور جامعه (DRLA, 2012: 39) به نقل از چراغی و همکاران، ۱۳۹۹).

دیدگاه سیستم بوم‌شناختی اجتماعی^۳ نیز تاب‌آوری اشخاص را فقط یک ویژگی متمایز اشخاص تعریف نمی‌کند، بلکه حاوی ویژگی مرتبط با جامعه نیز می‌داند. در این دیدگاه، تاب‌آوری یک عکس‌العمل مرتبط با شبکه وابستگی مؤثر بیان شده است. طبق دیدگاه میشل‌آنگار^۴ (2003)، تاب‌آوری یک مفهوم جامع است که از نظر ساختاری و

¹ Freedland

² Haiti

³ Ecological Systems Theory

⁴ Michael Ungar

⁵ Ratoos

⁶ Galaxy

است که متشکل از علم فرهنگی انباشته شده‌ای است و موجب قدرت و ارتقای جایگاه شخص در جامعه می‌شود (به نقل از رسولی، ۱۳۹۵: ۲). او بر این باور است که اشخاص می‌توانند وضعیت مربوط به طبقه اجتماعی خود را نه تنها همراه تملک سرمایه اقتصادی (پول/ آسایش)، با داشتن آنچه او سرمایه فرهنگی می‌نامد نیز، ارتقا بخشند. در واقع، رهنمون سرمایه فرهنگی در نظر بوردیو، مجموعه‌ای از توانایی‌ها، عادات و طبع‌های فرهنگی و متشکل از دانش، زبان، سلیقه یا ذوق و سیاق زندگی است. او معتقد است که سرمایه فرهنگی اشخاص تعیین‌کننده گونه‌ای کنش و همین‌طور واکنش اشخاص جامعه در میدان است؛ بنابراین رویارویی، مواجهه و برقراری ارتباط با دیگر اشخاص جامعه و همین‌طور معین کردن نوع کنش در برابر شرایط و حوادث محیطی از طرف افراد وابسته به سرمایه فرهنگی آنهاست (روحانی، ۱۳۸۸: ۱۳-۱۲) که این امر نیز کم و کیف تاب‌آوری افراد را در میدان‌های مختلف تعیین می‌کند. در ادامه به پیشینه تجربی تحقیق اشاره می‌شود.

پیشینه تجربی تحقیق

صفورایی باریزی و صفورائی پاریزی (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «رابطه حمایت اجتماعی و تاب‌آوری با نقش واسطه‌ای امید به زندگی در بیماران کرونایی» که به روش همبستگی در بین ۱۴۲ نفر از زنان و مردان ایرانی انجام شده بود، به این نتایج دست یافتند که بین حمایت اجتماعی و امید به زندگی، با تاب‌آوری در بیماران کرونایی رابطه مثبت معنی‌دار وجود دارد. در این ارتباط، نتایج پژوهش لکزایی و همکاران در سال ۱۳۹۳، نشان داد در بین زیرمقیاس‌های حمایت اجتماعی، به ترتیب حمایت اجتماعی خانواده، حمایت اجتماعی افراد مهم زندگی و حمایت اجتماعی دوستان بیشترین ارتباط را با تاب‌آوری دارند. همچنین، یافته‌های پژوهش آزادی (۱۳۹۶) نشان داد در میان متغیرهای مستقل، ابعاد حمایت خانواده و حمایت دوستان پیش‌بینی‌کننده معناداری بر تاب‌آوری است.

اجتماعی است؛ به‌طور کلی، انسان امیدوار کارآمدتر، مولد، مبتکر و سازنده است و این افعال مثبت به تاب‌آوری اشخاص در برابر تهدیدات کمک بسیاری می‌کند (خوش‌فر و همکاران، ۱۳۹۶: ۲). اسنایدر^۱ (2000) در نظریه امید بر این باور است که امید، احساسی منفعل نیست که فقط در لحظات سیاه زندگی اتفاق بیفتد، بلکه عملی شناختی است که به وسیله آن، اشخاص آمال‌های خود را دنبال می‌کنند. افراد دارای امید در زندگی نسبت به افراد بدون امید ارزش بیشتری دارند. در این تئوری، امید روندی است که طی آن اشخاص (۱) هدف‌های خود را معین می‌کنند؛ (۲) رهنمون‌های ویژه‌ای را برای رسیدن به آن هدف‌ها رواج می‌دهند و (۳) محرک لازم را برای اعمال آن هدف‌ها را به وجود می‌آورند و در طول راه، آن را حفظ می‌کنند (به نقل از عزمی، ۱۳۸۶: ۲۰). با بررسی دیدگاه اسنایدر، می‌توان گفت امید و داشتن امید به آینده، به شخص و تاب‌آوری آن در برابر رویدادهای ناگهانی کمک می‌کند. استانس^۲ (2001) نیز در این زمینه بر این بار است که امیدواری دو مؤلفه دارد: (۱) مؤلفه شناختی: انتظار روی دادن وقایع در آینده و (۲) مؤلفه عاطفی: امید به اینکه این وقایع، وقایعی مثبت و دارای پیامدهای منفی است که مؤلفه عاطفی می‌تواند دارای خاصیت پیشگویی وقوع وقایع مثبت در آینده و در نتیجه ارتقای تاب‌آوری باشد (به نقل از مرعشی و همکاران، ۱۳۹۵: ۳). سرمایه فرهنگی از دیگر عوامل مؤثر بر تاب‌آوری اجتماعی است. کالینز^۳ (1999)، سرمایه فرهنگی را متشکل از منبع‌هایی نظیر گفت‌وگوهای از پیش تدارک شده‌ای در ذهن، شیوه زبانی، انواع ویژه دانش، مهارت، حق خاص انتخاب و شایستگی کسب اعتبار می‌شناسد (به نقل از کاوسی و حیدری‌زاده، ۱۳۹۰: ۹-۸). در این زمینه، بوردیو^۴ (1985) معتقد است که سرمایه در یک سیستم مبادله‌ای، همانند رابطه اجتماعی فعالیت می‌کند و بدون هیچ فعالیتی برای کل متاع‌های نمادی استفاده می‌شود؛ به عبارت دیگر سرمایه فرهنگی نوعی سرمایه

¹ Schnyder

² Staats

³ Collins

⁴ Bourdieu

شاخص‌های حمایت اجتماعی، مشارکت اجتماعی و تمایل به کمک به دیگران، جزء بالاترین شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی در طول همه‌گیری کووید-۱۹ بوده است. نتایج پژوهش پاندینی، آی^۳ و همکاران (2022) نیز نشان داد همبستگی بسیار قوی بین حمایت اجتماعی خانواده و تاب‌آوری وجود دارد. همچنان، چری و همکاران^۴ (2018) تأیید کردند که بین حمایت اجتماعی و تاب‌آوری ارتباط وجود دارد. در این ارتباط، نتایج پژوهش فیلیپس و همکاران^۵ (2016)، نشان داد هنجارها و ارزش‌های فرهنگی (سرمایه فرهنگی) تأثیر مستقیمی بر تاب‌آوری جمعیت زنان و مردان دارد. یافته‌های پژوهش گوناراتنه و کرمر (2021) نیز مشخص کرد تاب‌آوری در افراد به شدت تحت تأثیر عوامل اجتماعی (امید به آینده)، عوامل فرهنگی (سرمایه فرهنگی) و سن افراد است. مرور مطالعات پیشین داخلی و خارجی، نشان می‌دهد تاب‌آوری اجتماعی و عوامل مرتبط با آن، با رویکرد جامعه‌شناختی در بین سرپرستان خانوار شهرستان رامهرمز بررسی نشده است. بر این اساس، این پژوهش با بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر تاب‌آوری اجتماعی سرپرستان خانوار شهر رامهرمز، درصدد جبران این خلأ پژوهشی است.

چارچوب نظری پژوهش

هدف اصلی پژوهش حاضر، بررسی جامعه‌شناختی میزان تاب‌آوری اجتماعی در بین سرپرستان خانوار شهر رامهرمز و برخی عوامل مرتبط با آن است. طبق دیدگاه کاسیوپو و همکاران (2011)، تاب‌آوری اجتماعی به معنای توانایی رشد دادن خود، داشتن روابط مثبت و حفظ آنها، ایستادگی کردن و رهاشدن از استرس‌ها و تنش‌های زندگی است (چراغی و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۵). برنو و همکاران (2009)، تاب‌آوری اجتماعی را به معنای توانایی جامعه در جلوگیری از آسیب‌ها و تلفات مربوط به خطر و استراتژی‌های پس از

یافته‌های پژوهش رزمی سوها نیز در سال ۱۳۹۴، نشان داد بین امید به زندگی و تاب‌آوری در زنان سرپرست خانوار و زنان عادی، تفاوت معناداری وجود دارد. نتایج پژوهش حسن‌زاده‌گبلو (۱۳۹۸) حاکی از آن است که چهار متغیر امید به آینده، سرمایه فرهنگی، سلامت روانی و سرمایه اجتماعی، ۴۴/۵ درصد از تغییرات متغیر تاب‌آوری را پیش‌بینی می‌کنند. در این راستا امانی و امانی (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان «رابطه بین تاب‌آوری و امید به زندگی در دانشجویان دانشگاه شاهد» که به روش پیمایشی در بین ۱۴۰ دانشجوی دختر و پسر دانشگاه شاهد انجام شده بود، به این نتایج دست یافتند که بین دو متغیر تاب‌آوری و امید به زندگی، رابطه معنی‌داری وجود دارد؛ بنابراین، دخترانی که ویژگی‌های مثبت فردی، مثل عزت نفس بالایی دارند، بیش از پسران از میزان تاب‌آوری برخوردارند. در ادامه به پیشینه تجربی خارجی پژوهش اشاره می‌شود.

پیشینه تجربی خارجی پژوهش

دی نی و آمپونساه^۱ (2020) نیز در پژوهشی با عنوان منابع حمایت اجتماعی ادراک شده درباره تاب‌آوری والدینی که کودکان دارای نیازهای ویژه را در غنا پرورش می‌دهند (که به روش پیمایشی انجام شده بود)، به این نتایج دست یافتند که بین حمایت دیگران و تاب‌آوری، رابطه معنی‌دار وجود دارد. نتایج پژوهش تیمالسینا و همکاران (2021) نشان داد تاب‌آوری با سن، وضعیت تأهل، وضعیت سواد، درآمد شخصی فعلی، مشکل سلامتی فعلی و حمایت اجتماعی ادراک شده ارتباط معنی‌داری دارد. آنتنه بازیک^۲ و همکاران نیز در سال (2022) در پژوهش خود، رایج‌ترین شاخص‌های تاب‌آوری اجتماعی را همانند انسجام اجتماعی و حمایت اجتماعی بررسی کردند که می‌توانند به‌طور معناداری تاب‌آوری اجتماعی را متأثر کنند. نتایج این پژوهش نشان داد

³ Pandini et al.

⁴ Cherry et al.

⁵ Phillips et al.

⁶ Bruneau et al.

¹ Dey & Amponsah

² Basic et al.

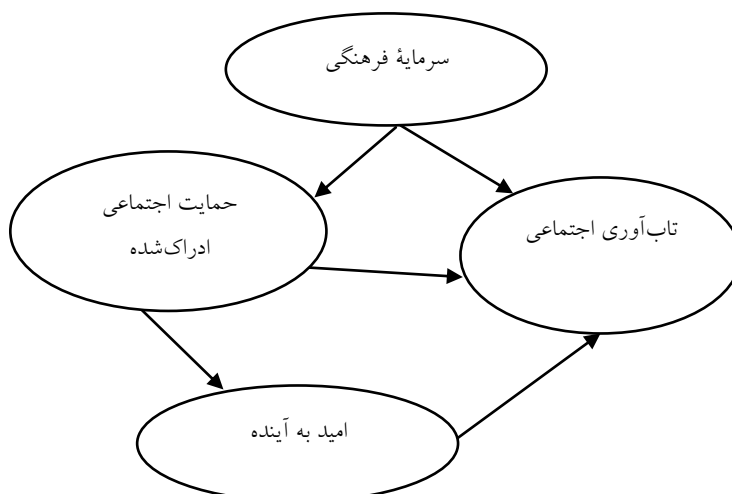
رویداد، برای مقابله و به حداقل رساندن آثار بلایا تعریف کرده‌اند (in: Trkulja, 2015: 48).

در این پژوهش برای تبیین مسئله تحقیق، از تئوری تاب‌آوری اجتماعی هائیتی، حمایت اجتماعی کاجوپو، تئوری امید به آینده اسنایدر و سرمایه فرهنگی بوردیو به‌عنوان چارچوب نظری تحقیق استفاده شده است. هائیتی (2010) در مدل تاب‌آوری خود که از سه جزء ویژگی‌های افراد و خانوارها، گستره و ماهیت دگرگونی‌ها، نوع فعالیت‌های خیرخواهانه و کمک‌جویانه تشکیل شده است، بر این باور است که حمایت اجتماعی می‌تواند نقش بسیار بااهمیتی در مدیریت بحران‌ها و شوک‌ها و در نهایت افزایش تاب‌آوری اجتماعی افراد جامعه داشته باشد (به نقل از چراغی و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۶). در این ارتباط نیز کاجوپو در تئوری حمایت اجتماعی خود تصریح کرده است که حمایت اجتماعی ادراک‌شده به معنای درک شخص درباره این است که مورد احترام و محبت اشخاص دیگر قرار دارد و برای آنها باارزش است یا خیر و همچنین نشاط و قوت در زندگی اشخاص جامعه را در مقابل مصائب و تهدیدات فزونی می‌بخشد و موجبات دوام جامعه را فراهم می‌کند؛ پس درک حمایت از دریافت آن، بسیار بااهمیت تر است. به عبارت دیگر، ادراک دیدگاه شخص نسبت به حمایت دریافت‌شده، باارزش‌تر از شدت حمایت عرض شده به اوست؛ زیرا ادراک متناسب از حمایت‌های دریافت‌شده از اعضای خانواده، دوستان و افراد ویژه می‌تواند تمایل به تاب‌آوردن در برابر رفتار دشوار را برای اشخاص و جامعه افزایش دهد؛ پس حمایت اجتماعی ادراک‌شده فرد را توانا می‌کند تا قدرت مقابله با گرفتاری‌های روزمره زندگی و تنش‌های زندگی را داشته باشد، به‌روشنی

آنها را طی کند و تاب‌آوری اشخاص را در برابر مشکلات افزایش می‌دهد (وثوقی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۴۵). بوردیو (1985) نیز بر این باور بود که سرمایه فرهنگی را می‌توان شبکه‌ای از ارزش‌ها، باورها، سنن، آیین و روش و جزء آن شمرد که بیان‌کننده روش و سیاق زندگی شخص و جامعه است. در واقع دارنده‌های سرمایه فرهنگی وسیع، خودشان را همراه با استفاده زیاد از فرهنگ و هنر والا، از مابقی جدا می‌کنند که این خود موجب قدرت و جایگاه شخص می‌شود. در واقع می‌توان گفت که سرمایه فرهنگی اشخاص، تعیین‌کننده گونه کنش و همین‌طور واکنش اشخاص جامعه در میدان است؛ بنابراین، حجم و ترکیب سرمایه‌های افراد و کم و کیف تاب‌آوری اشخاص را در میدان‌های مختلف مشخص می‌کند (روحانی، ۱۳۸۸: ۱۳-۱۲). اسنایدر (2000) نیز در تئوری امید خود بر این باور است که امید، پنداری یادگرفتنی و شامل رفتارهای آموخته‌شده و گونه‌ای از روند فکری است که از راه اجتماعی شدن به دست می‌آید. افراد دارای امید نسبت به افراد بدون امید ارزش بیشتری دارند و به داشتن هدف در زندگی اصرار می‌ورزند. به بیان دیگر، او امید را عامل ترغیب‌کننده‌ای برای هیجان‌ات و سلامتی اشخاص می‌داند و بیان می‌کند که امید به ما شهادت می‌دهد تا با وضعیت خود روبه‌رو شویم و توانایی چیرگی بر آنها را داشته باشیم. بر این اساس امید به آینده، مشوق تاب‌آوری اشخاص در حوزه‌های مختلف است (به نقل از عزمی، ۱۳۸۶: ۲۰).

الگوی مفهومی پژوهش

با الهام از نظریه‌ها و با تکیه بر پیشینه تجربی تحقیق، مدل مفهومی پژوهش به شرح شکل ۱ ارائه می‌شود.

شکل ۱- الگوی مفهومی پژوهش

Fig 1- The conceptual model of the research

روش پژوهش

پژوهش حاضر در سال ۱۴۰۰ در شهر رامهرمز و با روش پیمایش^۱ انجام شده است. ابزار گردآوری اطلاعات، پژوهش پرسش‌نامه بوده است. جامعه آماری پژوهش حاضر، سرپرستان خانوار شهرستان رامهرمز است که تعداد آنها براساس آخرین سرشماری سال ۱۳۹۵ حدود ۱۲۷/۲۰ خانوار است. در این پژوهش، براساس فرمول کوکران و روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای^۲، ۳۸۴ خانوار به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. در تحقیق حاضر برای اطمینان از اعتبار^۳ ابزار سنجش، ابتدا پرسش‌نامه‌ای مقدماتی تدوین شد. در ادامه با بهره‌گیری از دیدگاه‌های استادان دارای تخصص در حوزه پژوهش، نخست اعتبار صوری سؤالات پرسش‌نامه سنجیده شد. برای اطمینان از پایایی^۴ نتایج نیز در مرحله مطالعه مقدماتی، ابتدا با استفاده از نرم‌افزار spss^۵ بر نمونه‌ای شامل ۵۰ خانوار، ضریب آلفای کرونباخ^۶ هر متغیر به تفکیک ابعاد سنجش شد که پایایی همه مقیاس‌ها و زیرمقیاس‌ها بالا بود و در جدول پایین، میزان پایایی آنها را به تفکیک ابعاد به

نمایش گذاشته‌ایم.

تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرهای پژوهش

تاب‌آوری اجتماعی: تاب‌آوری اجتماعی به یک واحد اجتماعی یا گروهی اطلاق می‌شود که به‌طور جمعی با استرس‌ها و آشفتگی‌های ناشی از روابط اجتماعی (تغییرات سیاسی و محیطی) کنار بیایند یا به آن پاسخ دهند (Kwok et al., 2016). در پژوهش حاضر برای سنجش مفهوم یادشده و ابعاد آن (اتصال و مراقبت، منابع، ظرفیت بهبود، مدیریت فاجعه، اطلاعات و ارتباطات)، از پرسش‌نامه پتففریام و همکاران^۷ (2013) استفاده شده است.

امید به آینده: اسنایدر و همکاران (1991) امید را مجموعه‌ای شناختی می‌دانند که بر احساس موفقیت منبعث از منابع مختلف (تصمیم‌های هدف‌دار) و راه‌های آن (روش انتخاب‌شده برای وصول اهداف) استوار است؛ بنابراین، امید یا تفکر هدف‌دار از دو مؤلفه مرتبط به هم، یعنی راه‌های تفکر و منابع تفکر تشکیل شده است (به نقل از علیزاده اقدم، ۱۳۹۱: ۱۹۲). همچنین برای تعریف عملیاتی امید به آینده، از پرسش‌نامه AHS مقیاس امید بزرگسالان اسنایدر استفاده شده است.

¹ Survey

² Multistage Cluster Sampling

³ Validity

⁴ Reliability

⁵ Statistical package for social science

⁶ Cronbach's alpha coefficient (Lee Joseph Cronbach)

⁷ Pfefferbaum et al

جدول ۱- ضرایب آلفای متغیرهای پژوهش به تفکیک ابعاد

Table-1 Alpha coefficients of research variables by dimensions

ردیف	متغیر	ابعاد	تعداد گویه	ضرایب پایایی
۱	تاب‌آوری اجتماعی	اتصال و مراقبت	۵	۰/۸۱۴
		منابع	۵	۰/۶۹۴
		ظرفیت بهبود	۵	۰/۸۱۵
		مدیریت فاجعه	۵	۰/۹۳۴
		اطلاعات و ارتباطات	۴	۰/۷۹۹
۲	حمایت اجتماعی ادراک‌شده	افراد مهم	۴	۰/۸۰۵
		خانواده	۴	۰/۹۱۲
		دوستان	۵	۰/۸۱۶
۳	سرمایه فرهنگی	عینی	۱۱	۰/۷۰۶
		ذهنی	۱۱	۰/۷۳۸
		نهادی	۵	۰/۶۲۱
۴	امید به آینده	-	۱۲	۰/۷۶۹

از سازمان فنی و حرفه‌ای، زبان خارجه، بازار سرمایه و... و سرمایه فرهنگی تجسم یافته (تمایل به تماشاگردن تلویزیون، تمایل رفتن به موزه و خواندن کتاب و...) استفاده شده است. **سرپرست خانوار:** عضوی از خانوار است که اعضای خانوار او را به این عنوان معرفی می‌کنند. در صورتی که اعضای خانواده قادر به تعیین سرپرست خانوار نباشند، مسن ترین عضو خانوار به عنوان سرپرست تلقی می‌شود. در خانوارهای یک نفره، همان شخص سرپرست خانوار است (مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵).

یافته‌های پژوهش

یافته‌های توصیفی تحقیق

نتایج توصیفی پژوهش نشان داد ۵۱/۰ درصد جنسیت نمونه آماری سرپرستان خانوار شهر رامهرمز را زن و ۴۹/۰ درصد آن را مرد تشکیل می‌دهد. میانگین سنی سرپرستان خانوار نیز تقریباً ۳۹ سال بوده است. بیشترین درصد فراوانی وضعیت تأهل پاسخگویان را متأهل‌ها با درصد فراوانی ۷۵/۸ تشکیل می‌دادند. ۲۶/۸ درصد سرپرستان خانوار نیز دارای تحصیلات متوسطه بودند و پس از آن، مقطع کارشناسی با درصد فراوانی

حمایت اجتماعی ادراک شده: کوب^۱ (۱۹۷۶) حمایت

اجتماعی را به شدت بهره‌مندی از محبت، کمک و توجه اعضای خانواده، دوستان و اشخاص دیگر تعریف کرده است. حمایت اجتماعی این نکته را بیان می‌کند که اشخاص باید در زندگی شخصی خود و در زمان رویارویی با مشکلات، از هم‌فکری و کمک‌های اطرفیان خود (خانواده و دوستان و...) بهره‌مند شوند و بتوانند با آنها احساس نزدیکی کنند. برای سنجش مفهوم مطرح شده و ابعاد آن نیز از پرسش‌نامه حمایت اجتماعی ادراک شده^۲ و همکاران (۱۹۹۸) بهره گرفته شده است (به نقل از صدق‌پور و همکاران، ۱۳۸۹).

سرمایه فرهنگی: این متغیر به معنای آشنایی شخص با

قوانین و فعالیت‌های فرهنگی مسلط در جامعه، همانند سبک زبانی، ترجیحات زیبایی‌شناختی، شیوه تعامل و... است (شارع‌پور، ۱۳۸۸: ۸۸-۸۷). در بررسی سرمایه فرهنگی، سرپرستان خانوار از پرسش‌نامه سرمایه فرهنگی پیوریوریدو در ابعاد سرمایه فرهنگی عینیت یافته (نگاه کردن به تلویزیون، رفتن به موزه، مطالعه کتاب و...)، سرمایه فرهنگی نهادینه شده (مدارک

^۱ cobb

^۲ Zimmel et al.

می‌روند.

- بعد ذهنی سازه سرمایه فرهنگی (۳۲/۵۰)، با توجه به حداقل ۱۰ و حداکثر ۵۰ بالاتر از مقدار متوسط ارزیابی شده است. درکل، میزان سرمایه فرهنگی پاسخگویان (۶۴/۱۷) در حد متوسط به پایین بوده است. طبق یافته‌های تحقیق، میانگین بعد ذهنی سرمایه فرهنگی در مقایسه با ابعاد دیگر، بیشتر بوده است.

- میزان امید به آینده (۴۰/۷۹) در بین پاسخگویان در حد متوسط به بالا بوده است. ۹۰/۳ درصد پاسخگویان اعلام کردند که به نظر آنها راه‌های زیادی برای رهایی از فشارها وجود دارد.

- طبق یافته‌های پژوهش، بعد اتصال و مراقبت سازه تاب‌آوری اجتماعی (۳۱/۱۹) در حد متوسط به بالا بوده است.

- براساس نظر پاسخگویان، بعد منابع سازه تاب‌آوری اجتماعی سرپرستان خانوار ۱۸/۱۵ در حد متوسط به بالا ارزیابی شده است. در این زمینه، ۵۴/۷ درصد پاسخگویان مطرح کردند که شهروندان در جامعه آنها به خدمات مورد نیاز دسترسی آسان دارند.

- میانگین بعد ظرفیت بهبود وضع تاب‌آوری اجتماعی (۱۷/۸۱) در حد متوسط رو به بالا بوده است. ۶۰/۹ درصد پاسخگویان مطرح کرده‌اند که در جامعه آنها شهروندان برای بهبود اوضاع جامعه با هم همکاری می‌کنند.

- براساس نتایج پژوهش، بعد مدیریت فاجعه تاب‌آوری اجتماعی دارای میانگین ۱۷/۸۲ است که با توجه به حداقل ۵ و حداکثر ۳۰ در حد متوسط به بالاست. در این زمینه، ۵۸/۱ درصد پاسخگویان نیز اظهار کردند که می‌توانند در صورت بروز شرایط اورژانسی و ناگهانی، خود را آماده واکنش مثبت کنند.

- میزان اطلاعات و ارتباطات بعدی از تاب‌آوری اجتماعی (۱۴/۵۶) بالاتر از مقدار متوسط بوده است. در مجموع، میزان تاب‌آوری اجتماعی (۸۷/۳۶) در حد متوسط به بالا بوده است. با مقایسه میانگین ابعاد دیگر سازه تاب‌آوری

۲۴/۷ قرار داشت. همچنین، بیشتر پاسخگویان با درصد فراوانی ۴۰/۶ در منطقه نیمه برخوردار سکونت داشتند. ۲۲/۹ درصد سرپرستان خانوار اظهار داشتند که در مشاغل دیگرند و در مرتبه بعد، ۲۰/۶ درصد آنها شاغل در مشاغل خصوصی بودند. یافته‌های توصیفی پژوهش به شرح ذیل است:

- میانگین بعد حمایت دوستان (۱۹/۳۵)، سازه حمایت اجتماعی ادراک‌شده با توجه به حداکثر ۲۴ و حداقل ۴ در حد متوسط به بالا بوده است. در این ارتباط، ۸۷/۳ درصد پاسخگویان اعلام کردند دوستانی دارند که می‌توانند غم‌ها و شادی‌های خود را با آنها در میان بگذارند.

- میانگین بعد حمایت خانواده در نمونه بررسی شده (۲۰/۵۸) در حد بالا ارزیابی شده است. در این راستا، ۹۰/۶ درصد پاسخگویان اظهار کردند که می‌توانند درباره مشکلات خود با خانواده صحبت کنند.

- بعد حمایت افراد مهم سازه حمایت اجتماعی ادراک‌شده (۲۰/۵۱) در حد متوسط به بالا ارزیابی شده است؛ به طوری که ۸۸/۶ درصد پاسخگویان اعلام کردند که فرد خاصی در زندگی آنها وجود دارد و در مواقع نیاز به آنها کمک می‌کند.

- با تجمیع ابعاد سه گانه حمایت اجتماعی ادراک‌شده، می‌توان گفت که در مجموع، میزان حمایت اجتماعی ادراک‌شده در بین پاسخگویان (۶۰/۴۲) در حد متوسط به بالا بوده است. میزان حمایت خانواده در مقایسه با ابعاد دیگر سازه حمایت اجتماعی ادراک‌شده بیشتر بوده است.

- براساس یافته‌های پژوهش، میانگین بعد نهادی سازه سرمایه فرهنگی (۱۰/۸۸) با توجه به حداکثر ۴۲ و حداقل ۷ پایین‌تر از مقدار متوسط بوده است. ۵۷/۳ درصد پاسخگویان اذعان کردند که اصلاً برنده جایزه علمی، هنری، فرهنگی یا ورزشی نشده‌اند. همچنین ۴۸/۷ درصد پاسخگویان مطرح کردند که مدارکی از سازمان فنی و حرفه‌ای دریافت نکرده‌اند.

- طبق یافته‌های تحقیق، میزان بعد عینی سرمایه فرهنگی (۲۰/۹۰) پایین‌تر از مقدار متوسط بوده است. ۳۹/۸ درصد پاسخگویان تصریح کرده‌اند که خیلی کم به سینما و تئاتر

اجتماعی، می‌توان گفت که میزان بعد اتصال و مراقبت (جدول ۳).
تاب‌آوری اجتماعی (۱۹/۳۱) بیشتر از ابعاد دیگر بوده است

جدول ۲- نتایج توصیفی متغیرهای مستقل و وابسته پژوهش

Table 2- Descriptive results of independent and dependent variables of the research

متغیر	میانگین	بیشترین	کمترین	دامنه تغییرات	مقدار متوسط
بعد حمایت دوستان	۱۹/۳۵	۲۴/۰۰	۴/۰۰	۲۰/۰۰	۱۴
بعد حمایت خانواده	۲۰/۵۸	۲۴/۰۰	۴/۰۰	۲۰/۰۰	۱۴
بعد حمایت افراد مهم	۲۰/۵۱	۲۴/۰۰	۵/۰۰	۱۹/۰۰	۱۴/۵
حمایت اجتماعی ادراک شده	۶۰/۴۲	۷۲/۰۰	۱۷/۰۰	۵۵/۰۰	۴۴/۵
بعد نهادی	۱۰/۸۸	۴۲/۰۰	۷/۰۰	۳۵/۰۰	۲۴/۵
بعد عینی	۲۰/۹۰	۴۰/۰۰	۸/۰۰	۳۲/۰۰	۲۴/۰۰
بعد ذهنی	۳۲/۵۰	۵۰/۰۰	۱۰/۰۰	۴۰/۰۰	۳۰/۰۰
سرمایه فرهنگی	۶۴/۱۷	۱۲۸/۰۰	۲۵/۰۰	۱۰۳/۰۰	۷۶/۵
امید به آینده	۴۰/۷۹	۴۸/۰۰	۱۱/۰۰	۳۷/۰۰	۲۹/۵
بعد اتصال و مراقبت	۱۹/۳۱	۳۰/۰۰	۵/۰۰	۲۵/۰۰	۱۷/۵
بعد منابع	۱۸/۱۵	۳۰/۰۰	۵/۰۰	۲۵/۰۰	۱۷/۵
بعد ظرفیت بهبود وضع	۱۷/۸۱	۳۰/۰۰	۵/۰۰	۲۵/۰۰	۱۷/۵
بعد مدیریت فاجعه	۱۷/۸۲	۳۰/۰۰	۵/۰۰	۲۵/۰۰	۱۷/۵
بعد اطلاعات و ارتباطات	۱۴/۵۶	۲۴/۰۰	۴/۰۰	۲۰/۰۰	۱۴
تاب‌آوری اجتماعی	۸۷/۳۶	۱۴۲/۰۰	۲۴/۰۰	۱۱۸/۰۰	۸۳

یافته‌های استنباطی تحقیق

ب) بین حمایت اجتماعی ادراک شده و ابعاد آن (افراد مهم، خانواده و دوستان) با تاب‌آوری اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد؛ یعنی با افزایش میزان برخورداری سرپرستان خانوار بررسی شده از حمایت اجتماعی، تاب‌آوری اجتماعی آنان افزایش می‌یابد و هرگونه کاهش در میزان برخورداری سرپرستان خانوار از حمایت اجتماعی، با تنزل تاب‌آوری اجتماعی آنان همراه است.

ج) همبستگی بین امید به آینده با تاب‌آوری اجتماعی تأیید شد. شدت همبستگی بین متغیرهای مذکور در حد ضعیف و نوع رابطه بین متغیرهای مذکور مستقیم است؛ یعنی با افزایش میزان امید به آینده در بین سرپرستان خانوار، میزان تاب‌آوری اجتماعی آنها افزایش می‌یابد و برعکس.

در پژوهش حاضر برای سنجش همبستگی بین متغیرهای سرمایه فرهنگی و ابعاد آن (عینی، ذهنی و نهادی)، حمایت اجتماعی ادراک شده و ابعاد آن (دوستان، خانواده و افراد مهم) و امید به آینده با تاب‌آوری اجتماعی، از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج آزمون همبستگی بین متغیرهای مستقل یادشده و متغیر وابسته (تاب‌آوری اجتماعی) در ادامه بیان می‌شود.

الف) بین سرمایه فرهنگی و تاب‌آوری اجتماعی رابطه معنی دار وجود دارد. شدت همبستگی بین متغیرهای مذکور در حد متوسط و نوع رابطه بین آنها مستقیم است؛ یعنی با افزایش میزان سرمایه فرهنگی سرپرستان خانوار، تاب‌آوری اجتماعی آنان افزایش می‌یابد و برعکس.

جدول ۳- نتایج آزمون همبستگی بین متغیر سرمایه فرهنگی و ابعاد آن با تاب‌آوری اجتماعی

Table 3- Results of the correlation test between the cultural capital variable and its dimensions with social resilience

سطح معناداری	ضریب همبستگی	متغیر وابسته	متغیر مستقل
۰/۰۰۰	۰/۳۰۹	تاب‌آوری اجتماعی	سرمایه فرهنگی
۰/۰۰۰	۰/۴۴۱		بعد عینی
۰/۲۴۵	-۰/۰۶۳		بعد نهادی
۰/۰۰۰	۰/۲۲۵		بعد ذهنی
۰/۰۰۰	۰/۲۸۶		حمایت اجتماعی ادراک شده
۰/۰۰۰	۰/۲۶۲		حمایت اجتماعی ادراک شده از سوی افراد مهم
۰/۰۰۱	۰/۱۷۳		حمایت اجتماعی ادراک شده از سوی خانواده
۰/۰۰۰	۰/۲۶۸		حمایت اجتماعی ادراک شده از سوی دوستان
۰/۰۰۰	۰/۲۱۸		امید به آینده

مدل‌سازی معادلات ساختاری

بررسی شد. نتایج بررسی شاخص‌های بررسی مدل (جدول ۵)، نشان داد مدل از برازش مناسب برخوردار است؛ زیرا شاخص‌های CFI، TLI، IFI بالاتر از ۰/۹۰ و شاخص RMSEA کمتر از ۰/۰۸ و CMIN/DF کمتر از ۳ بوده است.

در این پژوهش، برای تحلیل داده‌های پژوهش از مدل‌سازی معادلات ساختاری به وسیله نرم‌افزار AMOS Graphics استفاده شد. قبل از آزمون مدل، شاخص‌های برازش مدل

جدول ۴- شاخص مدل‌های برازش

Table 4- Index of fitting models

NFI	CMIN	P	CMIN/DF
۰/۹۰	۴۲۳/۵۴	۰/۰۰	۲/۹۸
RMSEA	CFI	IFI	TLI
۰/۰۷	۰/۹۳	۰/۹۳	۰/۹۲

جدول ۵- آثار مستقیم، غیرمستقیم و کل متغیرهای مستقل بر تاب‌آوری اجتماعی

Table 5- Direct, indirect and total effects of independent variables on social resilience

آثار تحلیل شده	اثر کل	نوع اثر		متغیرهای مستقل
		اثر غیرمستقیم	اثر مستقیم	
۰/۲۰	**۰/۲۱۹	**۰/۰۳۲	**۰/۱۸۷	حمایت اجتماعی
	*۰/۰۴۸	-	*۰/۰۴۸	امید به آینده
	**۰/۰۳۹	**۰/۰۰۶	**۰/۰۳۲۹	سرمایه فرهنگی

***: معنی‌دار در سطح ۰/۰۵ / **: غیرمعنی‌دار

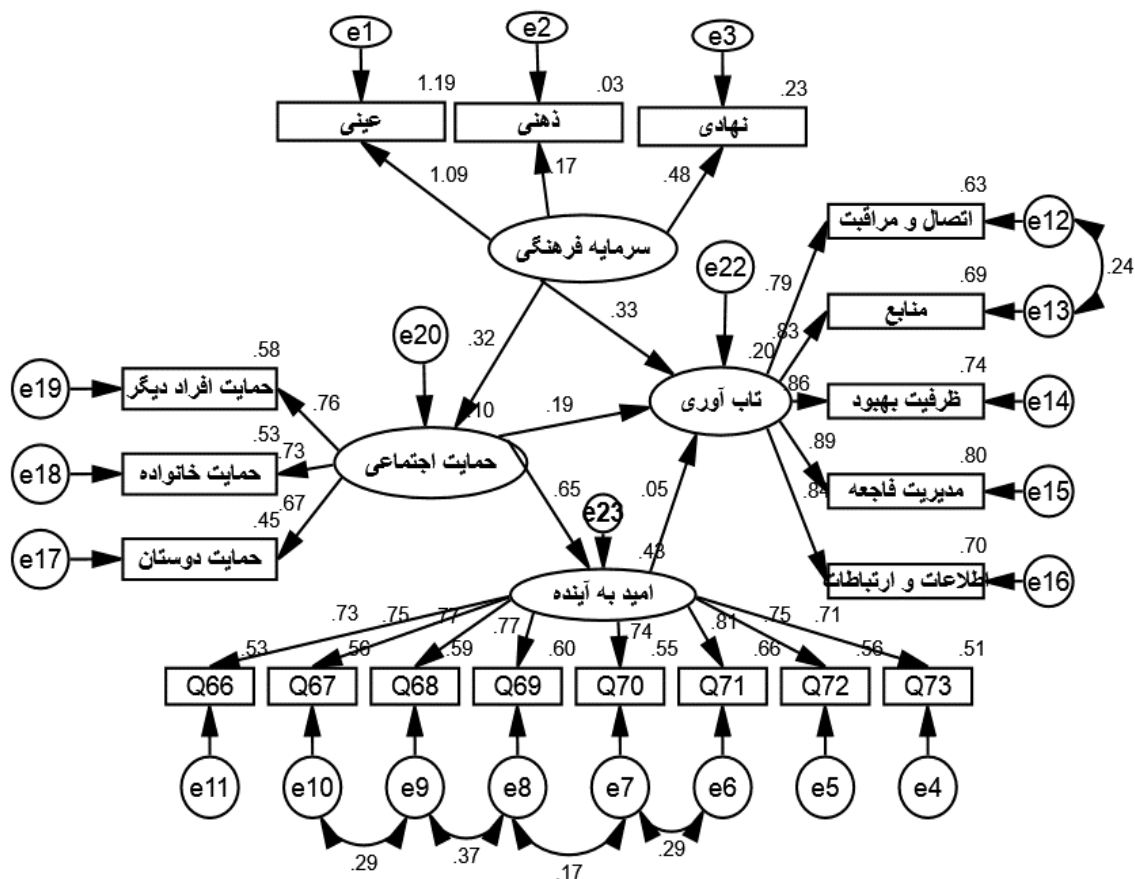
- اثر مستقیم سازه سرمایه فرهنگی بر تاب‌آوری اجتماعی ۰/۳۲ بوده است. متغیر مذکور از طریق سازه حمایت اجتماعی ۰/۰۶ تأثیر معنی‌داری بر تاب‌آوری اجتماعی داشته است. در مجموع طبق یافته‌های تحقیق، اثر کل سرمایه فرهنگی بر مسئله تحقیق (۰/۳۹) مثبت و معنی‌دار بوده است.

- با مقایسه ضرایب بتاها می‌توان گفت که اثر کل سازه سرمایه فرهنگی (۰/۳۹) در مقایسه با دیگر متغیرهای وارد شده در مدل بیشتر است. در مجموع متغیرهای وارد شده در مدل توانستند ۰/۲۰ تغییرات متغیر تاب‌آوری اجتماعی را تبیین کنند. مابقی متأثر از سازه‌های دیگری است که در این پژوهش مدنظر نبوده است.

در مجموع، براساس شاخص‌های برازش یادشده، می‌توان گفت مدل مفروض پژوهش حاضر به نحو احسن توسط داده‌های تحقیق حمایت شده است و مدل مناسبی برای تبیین واریانس متغیر وابسته (تاب‌آوری اجتماعی) است. در بخش ساختاری، نتایج تحلیل مسیر نشان داد:

- اثر مستقیم متغیر حمایت اجتماعی بر متغیر تاب‌آوری اجتماعی ۰/۱۸ و معنی‌دار بوده است. متغیر مذکور از طریق سازه امید به آینده ۰/۰۶ تأثیر معنی‌داری بر مسئله تحقیق داشته است. اثر کل متغیر یادشده بر متغیر وابسته ۰/۲۱ بوده است.

- تأثیر مستقیم سازه امید به آینده بر تاب‌آوری اجتماعی ۰/۰۴ و معنی‌دار نبوده است.

شکل ۲- مدل ساختاری تاب‌آوری اجتماعی سرپرستان خانوار شهرستان رامهرمز

Fig 2- Structural model of social resilience of household heads of Ramhormoz city

بحث و نتیجه

در این پژوهش میزان تاب‌آوری اجتماعی و برخی عوامل مرتبط با آن بررسی شد. همان‌طور که کووک و همکارانش (2016) ادعا کرده‌اند، جدا از قدرت شبکه‌های اجتماعی بین اعضای جامعه، شرایط اقتصادی، سیاسی و اجتماعی یک جامعه نیز بر تاب‌آوری آنها تأثیر می‌گذارد. می‌توان گفت گوناگونی در منابع اقتصادی و مالی، مشارکت‌های شهروندی و حمایت‌های اجتماعی، توسعه پیوندهای سازمانی در بخش دولتی و مردم‌نهاد و تأکید بر (عمل جمعی) نکات بسیار بااهمیتی در مبحث تاب‌آوری اجتماعی به شمار می‌آیند که به بررسی و مطالعه نیاز دارند. در بیشتر پژوهش‌های انجام‌شده در داخل کشور، به شدت به برخورداری و ارتقای اقتصادی، محافظت و گسترش سرمایه‌های اجتماعی، حجم دانش و دانسته‌ها و بهره‌مندی از روابط و پیوستگی اجتماعی توجه خاصی شده است تا آنجا که موسویان (۱۳۹۸) در پژوهش خود معتقد بود که تاب‌آوری اجتماعی همراه با سرمایه اجتماعی، مشارکت اجتماعی، وابستگی به مکان، آگاهی/دانش و مهارت، همبستگی اجتماعی، برابری و عدالت، حمایت اجتماعی و همیاری خلق می‌شود. پرواضح است که عوامل جامعه‌شناختی در تأثیرگذاری بر تاب‌آوری اجتماعی، پیوندی ناگسستنی دارد. در این پژوهش نیز ما رابطه تاب‌آوری اجتماعی را با متغیرهای سرمایه فرهنگی، حمایت اجتماعی ادراک‌شده و امید به آینده در سه فرضیه بررسی کرده‌ایم. یافته‌های توصیفی نشان داد تاب‌آوری سرپرستان خانوار شهر رامهرمز با میانگین ۸۷/۳۶ در حد متوسط رو به بالا قرار دارد و همچنین در زیرمقیاس‌های بررسی‌شده، دارای میانگین متوسط رو به بالایی بوده است. در فرضیه نخست، نتایج تحلیل همبستگی متغیر سرمایه فرهنگی و تاب‌آوری اجتماعی نیز نشان داد رابطه معناداری میان متغیرهای مذکور وجود دارد که در همین راستا بورديو نیز بیان می‌کرد نوع کنش اشخاص در برابر شرایط و حوادث محیطی از طرف افراد، وابسته به سرمایه فرهنگی آنهاست. نتایج تحقیقات حسن‌زاده گلبو

(۱۳۹۸)، گوناراتنه و کرمر (2021) و فیلیپس و همکاران (2016) نشان داد ارزش‌های فرهنگی تأثیر مستقیمی بر تاب‌آوری اجتماعی دارد. نتایج آزمون فرضیه دوم نیز در راستای تبیین رابطه تاب‌آوری اجتماعی و حمایت اجتماعی ادراک‌شده و تأیید داشتن رابطه مستقیم، نشان داد جنبه‌های ذهنی حمایت اجتماعی می‌تواند مساعدت روانی اثرگذاری برای مقابله با تنش‌ها و دشواری‌های زندگی باشد و فرد را توانمند کند تا قدرت مقابله با گرفتاری‌های روزمره زندگی و تنش‌های آن را داشته باشد؛ همان‌طور که راتوس (1989) نیز بر این باور بود که حمایت اجتماعی موجب کاهش فشارهای روانی می‌شود. براساس محتوای دیدگاه‌های مذکور، گفتنی است که نتایج پژوهش داخلی و خارجی انجام‌گرفته نظیر تحقیق لکزایی و همکاران (۱۳۹۳)، آزادی (۱۳۹۶)، صفورایی باریزی (۱۳۹۹)، تیمالسینا و همکاران (2021)، بازیگ و همکاران (2022)، دی نی و آمپونسا (2020) نیز با نتیجه پژوهش حاضر همسو است؛ پس می‌توان گفت در جامعه آماری مطالعه‌شده کاربرد دارد. در آزمون فرضیه آخر، بررسی معناداری رابطه تاب‌آوری اجتماعی و امید به آینده نیز با الهام از چارچوب نظری مطرح‌شده به این منظور بود که داشتن امید، قدرت رویارویی با حوادث و شرایط دشوار زندگی را در شخص ارتقا می‌دهد. در نظریه امید اسنایدر، تشریح شد که افراد امیدوار نسبت به اشخاص بدون امید ارزش بیشتری دارند. در این تئوری پندار امیدوارانه، باوری را نشان می‌دهد که شخص می‌تواند از طریق آنها راه‌های رسیدن به اهداف مورد علاقه خود را بیابند، برای استفاده از آنها برانگیخته شوند و در برابر مشکلات مقاوم‌تر باشند. نتایج پژوهش نیز نشان داد در سطح معناداری (۰/۰۰۰) رابطه مستقیم، متوسط و معناداری بین تاب‌آوری اجتماعی و امید به آینده وجود دارد. در ادامه نتایج تحقیق رزمی سوها (۱۳۹۴) و گوناراتنه و کرمر (2021) نیز مشخص کرد میان امید به آینده و تاب‌آوری اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد؛ بنابراین یافته‌های تحقیقات پیشین و محتوای دیدگاه‌های ذکرشده، با نتیجه

-آموزش و ارتقای آگاهی‌های عمومی سرپرستان باعث افزایش و یادگیری تاب‌آوری است. منظور از آگاهی توجه، دو چیز است: مورد اول آگاهی‌های تخصصی مواجهه با شرایط بحرانی و توانمندکردن سرپرستان از طریق آگاهی و آموزش و مورد دوم، آگاهی جامعه از وجود نهادهای مرتبط با مدیریت بحران، عملکرد مسئولان امور اجتماعی و شهری در وضعیت بحرانی، چگونگی مشارکت اجتماعی، فعالیت هدف‌دار و تأثیرگذار در جامعه خود است.

منابع

آزادی، ف. (۱۳۹۶). *بررسی رابطه حمایت اجتماعی و سبک‌های دلبستگی با تاب‌آوری زنان سرپرست خانوار (مطالعات موردی کمیته امداد امام خمینی (ره) شهرستان داراب)*، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.

پیران، پ؛ اسدی، س. و دادگر، ن. (۱۳۹۶). «بررسی نقش تاب‌آوری اجتماعی در موفقیت فرایند بازسازی، جوامع روستایی درب آستانه و باباپشمان پساز زلزله سال (۱۳۸۵)». *دشت سیلاخور استان لرستان*، فصلنامه مسکن و روستا، مسکن و محیط روستا، ۳۶ (۱۵۷)، ۸۷-۱۰۰.

تندکی، م. (۱۳۹۷). *مقایسه نوع حمایت اجتماعی ادراک‌شده در دانش‌آموزان دوره متوسطه با اضطراب امتحان بالا و پایین*. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه بیرجند.

چراغی، م؛ کفاشی، م؛ پیراهری، ن؛ بقایی سرابی، ع. و کاشانی، م. (۱۳۹۹). «تبیین جامعه‌شناختی تاب‌آوری زنان شهر تهران در مواجهه با بیماری کرونا»، *مجله مطالعات اجتماعی ایران*، ۱۴(۲)، ۵۹-۸۲.

حسن‌زاده گبلو، ف. (۱۳۹۸). *بررسی وضعیت تاب‌آوری اجتماعی در میان جوانان و عوامل اجتماعی مرتبط با آن (مطالعه موردی: جوانان ۲۹-۱۵ سال شهر تبریز)*، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه تبریز، دانشکده حقوق

تحقیق حاضر، یعنی تأثیرپذیری تاب‌آوری اجتماعی از امید به آینده، همسو بوده است. در آخر اینکه نتایج مدل ساختاری پژوهش نشان داد حدود ۲۰ درصد از تغییرات متغیر تاب‌آوری اجتماعی سرپرستان خانوار را متغیرهای واردشده در مدل تبیین می‌کنند که با نتایج پژوهش حسن‌زاده گبلو (۱۳۹۸) و بازیگ و همکاران (۲۰۲۲) همسو است و در جامعه آماری مطالعه‌شده کاربرد دارد.

در پایان، برای ارتقای تاب‌آوری اجتماعی سرپرستان خانوار، راهکارهایی به شرح ذیل پیشنهاد می‌شود: نخست اینکه ارتقای سرمایه‌های جامعه و حمایت اجتماعی، به دلیل اینکه کاری فرهنگی- اجتماعی است، انجام برنامه‌های آموزشی، همایش‌ها، کارگاه‌های مناسب در جهت آموزش و ارتقای نقش مسولیت‌پذیری، مشارکت‌های جمعی، حمایت از یکدیگر، خودکارآمدی توسط نهادهای دولتی که بودجه و توان کافی دارند، می‌تواند اثرگذار باشند. دوم اینکه با توجه به متفاوت‌بودن پیشینه و فرهنگ هر کشوری، نمی‌توان از لحاظ اجرایی و سیاسی توصیه یکسانی برای ارتقای موارد گفته‌شده داشت.

-ارتقای همکاری میان سازمان‌های مردم‌نهاد و دولت به‌عنوان اصلی مهم و اثرگذار در ارتقای تاب‌آوری، می‌تواند مؤثر باشد. در واقع سازمان‌های دولتی با اجرای طرح‌های توسعه اقتصادی، کارآفرینی جوامع در معرض خطر، آموزش عمومی از طریق مدارس و رسانه‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد و ارائه راهکارهای اجتماع‌محور، می‌توانند در افزایش تاب‌آوری اجتماعی مؤثر باشند. سازمان‌های محلی نیز می‌توانند با مشارکت مردم بومی یک جامعه، در شناسایی ظرفیت و منابع خود (مهارت‌ها، تخصص، اقتصاد) و رفع ضعف‌های شناسایی‌شده در این مناطق، در افزایش تاب‌آوری و کاهش آسیب‌پذیری اجتماعی تأثیرگذار باشند؛ زیرا شهروندان در ایجاد و اجرای چشم‌انداز و اهداف جامعه، نقش اصلی را دارند.

و علوم اجتماعی.

خوش‌فر، غ. و مغاللو، ل. (۱۳۹۶). «بررسی تأثیر دین‌داری بر امید به آینده (مورد مطالعه: دانشجویان و طالب شهر قم)». *ششمین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روان‌شناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی، تهران*.
 رزمی سوها، م. (۱۳۹۴). «مقایسه امید به زندگی و تاب‌آوری در زنان سرپرست خانوار و زنان عادی». *فصلنامه علمی-پژوهشی خانواده و بهداشت، ش ۱-۴، ص ۱۲-۲۴*.
 روحانی، ح. (۱۳۸۸). «درآمدی بر نظریه سرمایه فرهنگی». *فصلنامه نقد، فصلنامه راهبرد، ۱۸ (۵۳)، ۷-۳۵*.
 رسولی، م. (۱۳۹۵). «بازیابی سرمایه فرهنگی». *فصلنامه نقد، ۳ (۹)، ۳-۴*.
 شارع‌پور، م. (۱۳۸۸). *جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، تهران: انتشارات سمت*.

صدق‌پور، ص.؛ اسدی، م. و میری، م. (۱۳۸۹). «رابطه نیازهای بنیادین و حمایت اجتماعی در سازگاری آموزشی، اجتماعی و عاطفی دانش‌آموزان». *مجله روان‌شناسی، ۱۴ (۴)، ۴۰۱-۴۱۶*.

صفاری‌نیا، م. و بازیاری میمند، م. (۱۳۹۱). «مقایسه تاب‌آوری هیجانی و اجتماعی در دانش‌آموزان مناطق محروم با غیرمحروم». *اندیشه‌های نوین تربیتی، ۸ (۲۹)، ۱۰۷-۱۲۴*.
 صفورایی باریزی، س. و صفورائی پاریزی، م. (۱۳۹۹). «رابطه حمایت اجتماعی و تاب‌آوری با نقش واسطه‌ای امید به زندگی در بیماران کرونایی». *مجله پژوهش‌های روان‌شناسی اسلامی، ۳ (۱)، ۷۵-۱۰۲*

عابدی جبلی، م.؛ احمدی، م.، پیرزاد، ح. و محلوچی، ف. (۱۳۹۸). *تاب‌آوری اجتماعی، تهران: انتشارات فراگیران سینا*.

عزمی، س. (۱۳۸۶). *بررسی رابطه بین جهت‌یابی آینده، امیدواری، هیجان‌خواهی تکانشی و رفتارهای پرخطر در بین نوجوانان دختر و پسر شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی،*

دانشگاه علامه طباطبائی تهران.

علیزاده اقدم، م. (۱۳۹۱). «بررسی امید به آینده در بین دانشجویان و عوامل مؤثر بر آن»، *جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۳ (۲۴)، ۱۸۹-۲۰۶*.

امانی، ف. و امانی، ح. (۱۳۹۱). «رابطه بین تاب‌آوری با امید به زندگی در دانشجویان دانشگاه شاهد»، *همایش کنگره انجمن روان‌شناسی معاصر، (۷)، ۲۸۱-۲۸۳*.

کاوسی، ا. و حیدری‌زاده، ا. (۱۳۹۰). «سرمایه فرهنگی، سرمایه انسانی و توسعه»، *پژوهشنامه، (۷۱)، ۷۲-۴۳*.

لکزایی، ح.؛ منصوری، ع.؛ باماری، ف.؛ خمیری، م. و نوری سنچولی، ه. (۱۳۹۳). «بررسی رابطه حمایت اجتماعی درک‌شده با تاب‌آوری در بیماران دیابتی مراجعه‌کننده به کلینیک دیابت علی اصغر (ع) زاهدان». *فصلنامه پرستاری دیابت، ۲ (۴)، ۱۶-۲۴*.

محمدی، ع. و قرائت م. (۱۳۹۳). «رابطه بین حمایت اجتماعی ادراک‌شده و سلامت روان افراد جویای تغییر جنسیت»، *فصلنامه مددکاری اجتماعی، ۳ (۲)، ۱۹-۳۲*.

محمدی تبار، م. (۱۳۹۷). *تحلیل نظری و تجربی تاب‌آوری اجتماعی (مورد مطالعه شهروندان بالاتر از ۲۰ سال شهر سرپل ذهاب)*، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آیت‌الله العظمی بروجردی.

مرعشی، ف.؛ جعفری کیخا، س. و عرب، ع. (۱۳۹۵). «نقش پیش‌بینی‌کننده حمایت اجتماعی و سلامت روان در امید به آینده دانشجویان دانشگاه سیستان و بلوچستان»، *چهارمین همایش مشاوره و سلامت روان دانشگاه آزاد اسلامی واحد قوچان*.

موسویان، ع.؛ ذاکر حقیق، ک. و نقدی، ا. (۱۳۹۸). «بررسی تطبیقی نقش حس دلبستگی به مکان در ارتقای تاب‌آوری اجتماعی (نمونه‌های مورد مطالعه: آقاجانی بیگ، متخصصین و حصار امام شهر همدان)»، *پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۸ (۱۵)، ۳۷-۶۶*.

میکاییلی، ن.؛ مختارپورحبشی، ا. و میسمی، س. (۱۳۹۱).

- Haavik, T. K., (2020). Societal resilience—Clarifying the concept and upscaling the scope. *Safety Science*, 132, 104-964.
- Pandini, I., Lahdji, A., Noviasari, N. A., and Anggraini, M. T. (2022). The effect of family social support and self esteem in improving the resilience of tuberculosis patients. *Media Keperawatan Indonesia*, 5(1), 14-21.
- Phillips, S. P., Auais, M., Belanger, E., Alvarado, B., and Zunzunegui, M. V. (2016). Life-course social and economic circumstances, gender, and resilience in older adults. The longitudinal International Mobility in Aging Study (IMIAS). *SMM-Population Health*, 2, 708-717.
- Pfefferbaum, R., Pfefferbaum, B., Nitiéma, P., Brian Houston, J., and Van Horn, R. (2013). Assessing community resilience: an application of the expanded cart survey instrument with affiliated volunteer responders february 2015. *American Behavioral Scientist*, 59(2), 181-199.
- Rathus, S.A. (1989). *Psychology*. Fort Worth, TX: Holt, Rinehart, and Winston.
- Trkulja, T., (2015). Social resilience as a theoretical approach to social sustainability. *Diffeological*, 18(36), 47-60.
- Timalsina, R., Songwathana, P., and Sae-Sia, W. (2021). Resilience and its associated factors among older disaster survivors. *Geriatric nursing*, 42(6), 1264-1274.
- Keck, M., and Sakdapolrak, P. (2013). What Is Social Resilience? Lessons Learned and Ways Forward. *Erdkunde. Scientific Geography*, 67(1), 5-19.
- Khoja, L., Schubert, R., and Joran, J. (2020). Social resilience indicators for disaster related contexts. *mayunga, j. s. 2007. understanding and applying the concept of community disaster resilience: A capital-based approach. Summer Academy for Social Vulnerability and Resilience Building*, 1, 16-42.
- Kwok, A. H., Doyle, E. E., Becker, J., Johnston, D., and Paton, D. (2016). What is 'social resilience'? Perspectives of disaster researchers, emergency management practitioners, and policymakers in New Zealand. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 19, 197-211.
- «نقش حمایت اجتماعی ادراک‌شده راهبردهای مقابله‌ای و تاب‌آوری در پیش‌بینی کیفیت زندگی بیماران مبتلا به مولتیپل اسکلروز»، فصلنامه نو در یافته‌های روان‌شناسی، ۷(۲۳)، ۷-۱۵.
- و ثوقی، م.؛ مهدوی، م. و رحمانی خلیلی، ا. (۱۳۹۳). «بررسی تأثیرات جمعی سرمایه اجتماعی، شادابی اجتماعی و حمایت اجتماعی بر سلامت اجتماعی»، بررسی مسائل اجتماعی در ایران، ۴ (۲)، ۲۶۳-۲۳۵.
- Alizadeh, H., and Sharifi, A. (2021). Analysis of the state of social resilience among different socio-demographic groups during the COVID-19 pandemic. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 64, 102-514.
- Atarodi, A. (2020). Social resilience as a protection against COVID-19 outbreak. *Journal of Research and Health*, 10(5), 275-276.
- Afifi, T.D. (2018). Individual/relational resilience. *Journal of Applied Communication Research*, 46(1), 5-9.
- Amar.org.ir
- Basic, A., and Schubert, R. (2022). *Social Resilience Indicators for Pandemic Crises*. Available at SSRN 3938198.
- Carone, M. T., Melchiorri, L., Romagnoli, F., and Marinoni, F. (2019). Can a simulated flood experience improve social resilience to disasters? *The Professional Geographer*, 71(4), 604-615.
- Cacioppo, John T., Reis, H., and Zautra, A. (2011). Social resilience: The value of social fitness with an application to the military. *American Psychologist*, 66(1), 43-51.
- Cherry, K.E., Sampson, L., Galea, S., Marks, L. D., Stanko, K. E., Nezat, P. F., and Baudoin, K. H. (2018). Spirituality, humor, and resilience after natural and technological disasters. *Journal of nursing scholarship*, 50(5), 492-501.
- Drla, U. (2012). *Haiti humanitarian assistance evaluation from a resilience perspective*. New Orleans, LA: Tulane University's Disaster Resilience Leadership Academy (DRLA), State University of Haiti (UEH).
- Dey, N. E. Y., and Amponsah, B. (2020). Sources of perceived social support on resilience amongst parents raising children with special needs in Ghana. *Heliyon*, 6(11), 55-69.
- Gunaratne, C. D., and Kremer, P. J. (2021). The long-term impact of the 2004 tsunami on Sri Lankan survivors: Exploring the socio-cultural influences on resilience. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 64, 102-519.